

Nationell norm för utbildning av naturguider

Naturguidning kräver kunskap om deltagarna och om hur man kommunicerar med och tar hand om dem. Lika viktigt är kunskap om platsen där man guidar och det tema man valt. Dessutom ska guiden ha tillräcklig kunskap för att kunna bedriva guideverksamheten på ett hållbart sätt – enligt Allemansrättens spelregler; enligt föreskrifter i skyddad natur och landskap; och med kunskap om hur arrangemangets miljöpåverkan minimeras.

Centrum för naturvägledning¹ (CNV) har tillsammans med bransch- och utbildningsaktörer tagit fram en utbildningsnorm. Den ska fungera som ett verktyg för att garantera naturguidning med hög kvalitet i svensk natur och kulturlandskap. CNV har sedan 2009 i samarbete med olika aktörer undersökt förutsättningarna och formerna för ett nationellt kvalitetssäkringssystem. Underlagsmaterial till arbetet har bland annat varit Fjälledarnormen och det förslag som 2007 togs fram av Interreg IIIb-projektet Northern Environment for Sustainable Tourism (NEST) om en nationell certifiering av naturguider. CNV och en arbetsgrupp av utbildare från Linköpings universitet, Luleå tekniska högskola, Naturskyddsföreningen, Sjöviks folkhögskola och Studieförbundet, tog fram ett förslag på en norm 2011- 2013. Under slutet av 2013 fortsatte en arbetsgrupp bestående av både utbildnings- och branschaktörer arbetet. Den arbetsgruppen bestod av representanter för: CNV, Linköpings universitet, Ekoturismföreningen, LRF och Länsstyrelsen. 2015 bildades huvudmannen för normen *Föreningen för nationell utbildningsnorm för utbildning av naturguider* och normen lanserades.

Vem är naturguide?

Med naturguide menar vi personer som guidar om och i naturen och kulturlandskapet. Dessa personer kan även ha titlar som kulturmiljöpedagog, naturvägledare eller utomhuspedagog, beroende på inriktning. Guidning i farliga miljöer omfattas inte av normen – se punkt 3 nedan. En naturguide möter oftast en publik som själva sökt sig till aktiviteten på sin fritid.

Naturguidning är ett sätt att utöva naturvägledning. Naturvägledning handlar, enligt en definition av Nordiska ministerrådet från 1990, om att förmedla kunskap om och väcka känsla för naturen och kulturlandskapet. Naturvägledning har översatts med *heritage interpretation* på engelska. Enligt ett modernare sätt att se på naturvägledning ska naturvägledaren bidra till att deltagaren utvecklar sin egen relation till naturen och kulturlandskapet. Naturvägledningens mål kännetecknas av en kombination av lärande

¹ CNV är en del av Sveriges lantbruksuniversitet och verksamheten finansieras till största delen av Naturvårdsverket. Läs mer om CNV på www.slu.se/cnv

och positiva upplevelser hos deltagaren samt stimulans av deltagarens tänkande. Naturvägledning har ett budskap och syftar oftast till att i viss mån påverka deltagarens attityder och/eller beteenden. Naturvägledning är mer kommunikation än information. Med *natur* menar vi både natur- och kulturelement i landskapet.

Övergripande om normen

Flera utbildare i Sverige bedriver sin undervisning i huvudsak enligt ovanstående breda definition av naturguide. Syftet med normen är att säkra kvalitet bland utbildningar och genom det underlätta både för den som vill utbilda sig till naturguide, de som vill anlita naturguider och de som utbildar naturguider. Dessutom underlättas utbildarnas arbete av den samordning som normarbetet ger och genom att innehållet i deras utbildningar förtydligas.

Utbildning enligt normen omfattar fyra moment: kommunikation, logistik, säkerhet och ledarskap. Utbildningen bör omfatta minst 18 dagar, inklusive både teoretiska och praktiska delar. Därutöver tillkommer tid för guidepraktik. Innehållet i normen bör ses som en bas i en utbildning för naturguider, som normalt även innehåller ytterligare moment om till exempel natur och kulturlandskapet.

Bakgrund:

1. Mål

Övergripande mål med normen är att:

- etablera en gemensam syn på kvalitet inom naturguidning,
- alla utbildningsanordnare använder normen i sina naturguideutbildningar,
- normen är erkänd och efterfrågad i landet,
- de som ideellt eller kommersiellt arrangerar aktiviteter för deltagare, efterfrågar naturguider som är utbildade enligt normen.

Värdet för utbildare är att:

- studenter söker sig till utbildningar som är anslutna till normen,
- löpande samarbete och samordning sker mellan utbildare genom arbetet med normen.

Värde för naturguiden

Genom att utbilda sig enligt normen får naturguiden kunskaper för att professionellt, kunnigt och säkert guida människor i den svenska naturen och kulturlandskapet.

Examination från utbildning enligt normen är en merit som säkrar en god grundkvalitet för framtida arbetsgivare.

Värde för branschen

Ambitionen är att normen ska leda till att den svenska naturguidebranschen i än högre grad kan erbjuda professionell naturguidning. Genom att utbilda kompetenta och kunniga naturguider kommer kvaliteten för deltagaren att öka och därmed också efterfrågan och lönsamhet. En samsyn om vad en naturguide har för kompetens bidrar också till att skapa en yrkesidentitet för naturguider. Genom tydlig kommunikation om normen och vad den betyder kan efterfrågan på utbildade guider öka.

2. Omfattning

Denna norm riktar sig inte mot något särskilt tematiskt område inom naturguidning utan behandlar endast det som kan ses som gemensamt för kompetenta guider i svenska natur- och kulturlandskap. De flesta utbildningar har ett innehåll och inriktningar som på ett eller annat sätt går utöver vad som ingår i normen.

3. Begränsningar

Normen förutsätter följande:

- att utbildning riktas mot guideverksamhet i svenska natur- och kulturlandskap
- att guidning inte sker i farliga miljöer. Exempel på farlig miljö är glaciär eller i annan högfjällsterräng där särskild fallrisk föreligger. Utbildning till bergsguide kan vara lämpligt i sådana situationer². Efter utbildningen bör guiden ha tillräckliga kunskaper för att kunna avgöra vad som kan anses som farlig terräng.

Konsumentverket rekommenderar att endast guider utbildade enligt fjälledarnormen guidar i fjällmiljö³.

4. Innehåll

De totalt fyra utbildningsmomenten i normen bör omfatta minst 18 dagar. Momenten utgår från en eller flera målformuleringar. Exempel på innehåll ges, vilket inte ska uppfattas som heltäckande. En förteckning över "möjlig litteratur som kunskapsgrund" anges dessutom under respektive moment i normen.

Tabell 1: Normens moment

		Rekommenderade minst antal dagar
1	Kommunikationsförmåga	5
2	Logistik, organisation och planeringsförmåga	5
3	Säkerhet: förebyggande och incidenthantering	3
4	Värdskap, ledarkompetens och service	5
	Totalt	18

5. Guidepraktik

Guiden ska under utbildningen ges tillfälle att under handledning praktisera och befästa sina kunskaper genom praktik. Praktiken bör omfatta minst 40 timmar fördelat på minst två tillfällen under utbildningen. Dessa 40 timmar tillkommer utöver de 18 dagarna för momenten. Guidens praktikplan ska godkännas av läraren innan praktiken. Praktiken ska genomföras hos organiserad guideverksamhet eller genom utbildningen under handledares ansvar. Praktiken ska ske med externa deltagare och ska loggbokföras med reflektioner. Loggboken ska signeras av handledare.

² Se Konsumentverkets allmänna råd om glaciärsäkerhet.

³ Se Konsumentverkets vägledning till guideade turer i fjällen.

6. Utbildning och examination

Normens fyra olika utbildnings- och examinationsmoment organiseras och genomförs av lokala utbildningsanordnare med hjälp av kvalificerade utbildare/lärare. Utbildare avgör om delar av utbildningen kan genomföras på distans. En formell examination, det vill säga en bedömning av om studenten har tagit till sig utbildningen inom de olika momenten, är mycket viktig för att garantera kunskapsnivån på utbildningarna som är anslutna till normen. Studenten måste därför ges tillfälle att redovisa sina kunskaper under så realistiska former som möjligt. Den lokala utbildningsanordnaren ansvarar för sina egna studenters examination och godkännande. Samverkan med normens huvudman ska ske fortlöpande, genom rapportering av examinerade studenter och det som står under punkt 10 nedan.

7. Utbildningsbevis

Utbildningsbevis ges i form av diplom, för att visa att naturguiden har genomfört en utbildning enligt normen. En person som genomgått utbildning enligt normen är alltså diplomerad men inte certifierad. För att erhålla utbildningsbevis för hela normen som naturguide krävs att personen:

- med godkänt resultat genomfört utbildningens och examinationens alla moment
- med godkänt resultat genomfört *guidepraktik* (se ovan).

Om en person vill ha ett utbildningsbevis för enskilda moment, då personen inte har genomgått hela normen, får hen ett utbildningsintyg istället för ett diplom.

8. Utbildningsvägar

Utbildning och examination till naturguide kan ske på två sätt:

- Guiden genomför en *sammanhängande utbildning* via en särskild organisation och/eller en viss utbildningsinstans.
- Guiden genomför efter behov olika *fristående delkurser*. Utbildningsanordnare bör ha "en dörr öppen" för att enskilda personer ska kunna delta i vissa utvalda moment genom exempelvis fristående kurser.

9. Organisation

Huvudman för normen är *Föreningen för nationell utbildningsnorm för natur guider*. De ändringar som huvudmannen gör med normen sker i samråd med en referensgrupp där representanter för berörda aktörer ingår, som myndigheter, utbildare, forskare och branschråd.

10. Kvalitetssäkring och kontrollfunktion

För att normen ska vinna förtroende och legitimitet är det viktigt att alla delar i processen hanteras korrekt. Därför tillämpas följande kvalitetssäkringssystem:

1. Utbildare ansöker till huvudmannen om att få använda normen.
2. Utbildarna följer de "spelregler" som huvudmannen anger.
3. Besök och erfarenhetsutbyte mellan olika utbildningsanordnare genomförs i syfte att uppnå en likvärdig utbildningsnivå över landet.
4. Huvudmannen sammankallar regelbundet referensgruppen för diskussion om och utveckling av normen.

Utbildnings- och examinationsmoment:

Guidekompetens

Filosofen och pedagogen Friedrich Fröbel (1782-1852) fångade kärnan i guidning och naturvägledning redan under tidigt 1800-tal, vilket följande citat visar: *”Uppgiften är inte att direkt förmedla kunskap, utan snarare väcka en känsla och nyfikenhet för naturen. Kunskap om naturen bör byggas på en upplevelse.”*

För att uppnå detta krävs både ämnesspecifika kunskaper och förmågan att skapa förutsättningar för deltagaren att få en minnesvärd upplevelse i naturen. Det handlar om att kunna göra en bra historia och krydda den med intresseväckande kunskap – inte bara att informera och lägga fram fakta. Guiden bör ha en förmåga att både visa på detaljer eller företeelser som deltagarna kanske inte annars uppfattar och att visa på ett bredare perspektiv så att detaljerna och företeelserna sätts i ett sammanhang. Ett betydelsefullt perspektiv som guiden bör få deltagarna att förstå, är att deltagarna oftast rör sig i ett landskap bestående både av natur- och kulturelement.

Att se och tillägna sig kunskap om deltagarna, deras behov och förväntningar är en förutsättning för en framgångsrik guidning. Val av plats och tema är betydelsefullt för att sätta in budskapet i ett sammanhang, samt för att tillsammans med deltagarna bygga kunskap och upplevelser som deltagarna kommer ihåg och som stimulerar deras tänkande.

Guidens roll kan variera mellan olika situationer. En roll som guiden kan ha är att få deltagarna att tänka efter och reflektera. Målet med det kan vara att få deltagarna delaktiga i bevarande och vård av natur och kulturmiljö eller att agera i miljöfrågor.

Många guideegenskaper är personlighetskaraktärer medan andra är professionella verktyg för att kunna leverera kvalitativa upplevelser till deltagarna. Både personliga egenskaper och professionella verktyg är viktiga vid iscensättande av kvalitativa upplevelser till deltagarna och kan utvecklas via utbildning och praktisk erfarenhet. Båda bör därför ingå i guidekompetensen. Guiden ska kunna kommunicera och levandegöra komplexa system och företeelser så de blir begripliga, stimulerar till reflektion och leder till ett lärande hos deltagarna. Utbildningen innehåller därför både praktik och teori.

Många kunskaper ingår i guidekompetens, men normen begränsas till fyra kompetensområden som är centrala för den professionelle guiden.

1. Kommunikationsförmåga
2. Logistik, organisation och planeringsförmåga
3. Säkerhet: förebyggande och incidenthantering
4. Värdskap, ledarkompetens och service

1. Kommunikationsförmåga

Rekommenderade minst antal dagar: 5

Kunskapsmål:

- a) Att kunna kommunicera det budskap, den känsla och den information som guidningen syftar till. För det krävs att den är organiserad av guiden. Det ska finnas ett genomtänkt, och för deltagaren tydligt, tema och budskap i guidningen.
- b) Att sträva efter att inspirera mer än att informera och söka vägar att utmana deltagarens tankar så att hen ser saker ur nya perspektiv och utvecklar sin egen kunskap.
- c) Att kunna involvera deltagaren, gärna så att det skapas utrymme för att dela erfarenheter.
- d) Att behärska förmågan att få deltagarna att använda olika sinnen.
- e) Att kunna kommunicera genom ett aktivt och målmedvetet språk samt genom att använda retorik, kroppsspråk, klädsel och placering.
- f) Att kunna använda olika kommunikationsmetoder, hämtade från till exempel utomhuspedagogik, "storytelling" och sceniska framträdanden för att göra guidningen personlig, intresseväckande, underhållande och engagerande. Guiden ska kunna bidra till att deltagaren vill vara delaktig i bevarande av natur och kulturmiljö eller agera i miljöfrågor.
- g) Att utgå från varje deltagares behov och upplevelse. Det är betydelsefullt att guiden har förmåga att relatera till deltagarens vardag och erfarenheter.
- h) Guiden ska kunna utgå från den lokala platsen i sin guidning och kunna ta tillvara på de möjligheter som spontant erbjuds t ex genom att djur upplevs oplanerat.

Utbildningsinnehåll

Utbildningen ska innehålla moment om hur man som guide skapar positiva upplevelser genom att visa intresse och empati för deltagarna och skapa en genuin kommunikation. Studenten ska lära sig att kommunicera på ett sådant sätt att ämnet för guidningen blir intresseväckande, engagerande och underhållande för deltagaren, samt att det genomtänkta budskapet når deltagaren. Att kunna beskriva och omsätta begreppen naturvägledning och utomhuspedagogik i handling blir en viktig del i utbildningen. Den ska lära studenten att utnyttja olika kommunikationsmetoder och anpassa dem efter deltagarens förutsättningar och behov. Att känna till och kunna visa på retorikens och språkets betydelse för upplevelsen ingår också i detta moment. Studenten ska även utveckla sin kunskap om hur man aktivt kan använda kroppsspråk, placering och klädsel för interaktion med deltagaren. Under utbildningen ska studenten lära sig tala så att hen gör sig hörd och vid behov kunna använda mikrofon.

Möjlig litteratur som kunskapsgrund

- Alm, U. 2006. Guiden för naturguiden. Studieförbundet
- Bertilsson, C. & Larsson, P. (red). 2006. Nyfiken grön – handbok för naturguider. Naturskyddsföreningen, Studieförbundet, Sveriges ornitologiska förening
- Hallgren, L. & Ljung, M. 2005. Miljökommunikation. Studentlitteratur.
- Ham, S. 2013. Interpretation – Making a Difference on Purpose. Fulcrum Publishing
- Ludwig, T. 2014. The Interpretive Guide. Bildungswerk interpretation.
- Pond, K.L. 1993. The Professional Guide. John Wiley & Sons Inc.
- Ward, C.W. & Wilkinson, A.E. 2006. Conducting Meaningful Interpretation - A Field Guide for Success. Fulcrum Publ.

2. Logistik, organisation och planeringsförmåga

Rekommenderade minst antal dagar: 5

Kunskapsmål:

- a) Att kunna planera och leda verksamhet i svenska naturmiljöer och landskap.
- b) Att kunna förbereda, genomföra och utvärdera ett guidningsprogram och under guidningen också kunna improvisera och hantera oförutsedda situationer.
- c) Att känna till de lagar och förordningar som styr guideverksamheten och vistelsen i landskapet.

Utbildningsinnehåll

Efter utbildningen ska studenten kunna planera och genomföra en tur med god kvalitet oavsett yttre omständigheter. Utbildningen ska innehålla moment om hur man planerar olika teman för guidning och organiserar sin aktivitet samt hur man planerar utifrån allmän och lokal miljöhänsyn. I utbildningen ska det ingå moment om lagar och förordningar, med en särskild tonvikt på Allemansrätten och relevanta delar av terrängkörningslagen och Miljöbalken. Framför allt är det viktigt med fokus på vad som gäller för grupper utomhus, så att verksamheten inte stör naturen, andra människor eller markägarens egen verksamhet. Studenten ska lära sig om och kunna tillämpa principen om samråd med andra intressenter genom länsstyrelse eller kommun. Studenten ska under utbildningen utveckla nödvändig kunskap om utrustning och tekniska hjälpmedel. Studenten ska lära sig att hantera lämplig orienteringsutrustning (karta, kompass och GPS) och kunna navigera och ange position. Även kommunikationshjälpmedel och kommunikationsformer ska behärskas så att fungerande samband kan upprätthållas. I detta moment ingår även moment i matplanering och olika individers och grupperns särskilda behov i relation till mat.

Möjlig litteratur som kunskapsgrund

- Brügge, B., Glantz, M. & Sandell, K. 2011. Friluftslivets pedagogik. Liber

- Pond, K.L. 1993. The Professional Guide. John Wiley & Sons Inc.
- Ward, C.W. & Wilkinson, A.E. 2006. Conducting Meaningful Interpretation - A Field Guide for Success. Fulcurum Publ.

3. Säkerhet: förebyggande och incidenthantering

Rekommenderade minst antal dagar: 3 dagar + L-CABCDE.

Kunskapsmål:

- a) Att kunna arbeta med ett systematiskt säkerhetsarbete för guidningar.
- b) Att kunna göra korrekta bedömningar av risker för olika aktiviteter och vägval.
- c) Att kunna göra skade- och tillståndsbedömningar samt vidta korrekta åtgärder vid olycksfall.
- d) Att känna till de ansvarsfrågor som gäller vid första hjälpen.
- e) Att kunna leda förflyttning effektivt och under säkra former mot ett mål i okänd terräng.
- f) Att kunna bruka vanligt förekommande sambandsmedel.
- g) Att veta hur man snabbast kan kalla på hjälp av räddningstjänst om så skulle behövas.
- h) Att veta hur man leder och organiserar arbetet vid olycksfall.
- i) Att känna till vad som krävs för att kunna samarbeta i olika former av räddningsinsatser.

Utbildningsinnehåll

Utbildningen ska leda till att studenten kan hantera säkerhet och risker samt agera rätt vid en olycka – även vid svåra väderförhållanden. Med praktiska moment i terräng utifrån realistiska förhållanden och utbildningens fokus. Genom utbildningen ska studenten lära sig att kunna uppträda lugnande och förtroendeingivande i samband med olycka eller olyckstillbud. Förordar ett kort möte med helikopterförare som beskriver rutiner vid hämtning med helikopter. Studenten ska även lära sig ta hand om blöta, frusna och nedstämda deltagare. Hen ska även kunna bedöma vädersituationen ur ett säkerhetsperspektiv. Utbildningen ska innebära att studenter lär sig korsa vattendrag, sommar som vinter, och kunna bedöma när det är möjligt att korsa dem. Utbildningen ska även omfatta relevanta delar av *Produktsäkerhetslagen*, så att guiden lär sig arbeta med ett anpassat systematiskt säkerhetsarbete för guidningar enligt Konsumentverkets rekommendationer, till exempel genom att kunna göra en riskanalys eller annan kvalificerad bedömning. När studenten har genomfört utbildningen ska hen dessutom ha genomförd utbildning inom L-CABCDE (eller motsvarande), som inte är äldre än 3 år.

Möjlig litteratur som kunskapsgrund

- Fält, L. 2007 Friluftsboken. Wahlström & Widstrand,
- Malmsten, C.L. & Blomkvist, R. 2000. Du kan rädda liv - en handbok om första hjälpen. Nordiska räddningsförlaget
- Schimelpfenig, T. 2006. NOLS Wilderness Medicine.

4. Värdskap, ledarkompetens och service

Rekommenderade minst antal dagar: 5

Kunskapsmål:

- a) Att kunna skapa förutsättningar för en positiv upplevelse för deltagaren, bland annat genom att tillämpa ett gott värdskap.
- b) Att kunna tillämpa ett anpassat ledarskap.
- c) Att kunna bedöma gruppens möjlighet att klara av aktiviteten utifrån rådande förhållanden och att kunna planera guidningen utifrån det.

Utbildningsinnehåll

Utbildningen ska leda till att studenten kan utöva ett gott värdskap, förstå dess betydelse och beståndsdelar samt erhåller grundläggande kunskap om olika ledarstilar och gruppdynamiska modeller. Studenten ska kunna anpassa sitt ledarskap utifrån gruppens struktur och sammansättning, samt kunna ta hänsyn till och anpassa turen utifrån gruppens eller individernas behov, förutsättningar och förväntningar. I detta ingår att ta hänsyn till tillgänglighetsbehov. Studenten ska även ha kännedom om interkulturell kommunikation och konflikthantering. Att lära sig några strategier för att hantera en problematisk deltagare ska ingå i utbildningen.

Möjlig litteratur som kunskapsgrund

- Alm, U. 2006. Guiden för naturguiden. Studieförbundet
- Bertilsson, C. & Larsson, P. red. 2006. Nyfiken grön – handbok för naturguider. Naturskyddsföreningen, Studieförbundet, Sveriges ornitologiska förening
- Gunnarsson, J. & Blohm, O. 2002. Det goda Värdskapet - Konsten att få människor att känna sig välkomna. Dialogos Förlag
- Gunnarsson, J. & Blohm, O. 2004. Den tjänande ledaren. Konsten att skapa välkomnande företag och platser. Dialogos Förlag
- Hanefors, M. & Mossberg, L. 1995. Färdledaren. Liber
- Isberg, R. 1995. Färd: möte – människa – natur. Sjöviks folkhögskola
- Pond, K.L. 1993. The Professional Guide. John Wiley & Sons Inc.
- Ward, C.W. & Wilkinson, A.E. 2006. Conducting Meaningful Interpretation - A Field Guide for Success. Fulcurum Publ.